NAŠE ŘEČ

ROČNÍK V. ČISLO 8.

V. FLAJŠHANS:

JUNGMANN A — HANKA.

Ohromná práce Jungmannova, jeho pětidílný slovník, dožívá se pomalu stoletého jubilea: a všichni, kdož ho užívali zevrubněji, vydali dosud nejpochvalnější úsudky o jeho ceně a úplnosti. I tam, kde jsme učinili pokrok největší, v jeho části staročeské! Vzpomeňme jen, že Slovník takřka nezná Štítného ani Husa, že takřka všechny veliké staročeské veršované legendy byly teprve nově objeveny atd.; vzpomeňme jen, jak se změnily od kořene naše staročeské mluvnice atd. A přece i tu kompetentní soudce, v posledním svém výkladu r. 1913 (v Listech filolog. XL, 28), pověděl zcela správně: »Ovšem že lze mluviti o neúplnosti v části staročeské u Jungmanna jen se stanoviště absolutního. Hledíme-li k době, kdy Jungmann sbíral látku na slovník, *jest jeho práce i po této stránce opravdu obdivu hodna.*«

Chvála tato se týká zejména excerpt Jungmannových z velikých a důležitých textů staročeských, jako Passionálu (Jungmann často srovnává několik rukopisů i nejstarší tisky), rukopisných žaltářů (Jungmann zná žaltář Klementinský a j.), staročeských slovníků (Bohemáře, Rozkochaného) atd. Jsou to excerpta při všech nedostatcích téměř úplná — a také z rukopisu Hradeckého, Svatovítského, Alexandreidy atd. jest excerpováno hojně a důkladně.

Jest ovšem nepochybno, že Jungmann některé texty staročeské skutečně probíral sám; později, po vydání Slovníka, sám tak podal excerpta z Modliteb, Štítného atd. v Rozboru stč. literatury 1843; ve Slovníku samém poznal loni Zubatý (v N. Ř. IV. 183) výtahy z rukopisu o štěpařství; podle všeho asi také sám prohlédl rukopis t. zv. Vodňanský v Museu a j. Ale tyto a takové výtahy bývají jenom v ý m i n k o u; Jungmann užívá — jako

všichni lexikografové — často excerpt cizích, výpisků Dobrovského, Palackého, Bočkových (abych jen tři jmenoval), daleko více, nežli by se zdálo. Bylo by potřebí ohlédnouti se zevrubněji po jeho pramenech původních — zde podávám jenom malý příspěvek.

Monografie o Jungmannovi (od Zeleného až po Chalupného) si této otázky pravidelně nevšímají; jediný takový příspěvek podal 1906 ve Věstníku Akademie (XV, 204—208) prof. Pastrnek, jenž ukázal, že Jungmann přejal z Lindova Slovníku polského daleko víc a daleko doslovněji, nežli bychom čekali a nežli on sám v úvodě vyložil. Něco podobného poznáme o užití práce Hankovy.

Již Zeleného nezůstalo tajno (v. podrobný rejstřík Bílého k 2. v. s. v.), že po vydání Slovníku mezi Hankou a Jungmannem nastala kyselost; že Hanka nebyl spokojen se slovem Jungmannovým v předmluvě (str. VI) o »znamenitých a vzácných přídavcích«, jež poskytli »Kinský, Seidl, Hanka.., Chmela, Vrána, Sláma..« Viditelný toho důkaz jsou podnes nevrlé přípisky Hankovy (červeným inkoustem) v exempláři Jungmanna musejním, dále některé články Hankovy v Musejníku (viz o jednom níže) — a Zelený pokládá tuto nevrlost za chorobné velikášství Hankovo a jeho narážky o chybách Jungmannových za plané řeči, k nimž neměl důkazů. Ale tak zcela bez důvodů Hankova slova nebyla.

Jde tu o největší a nejhlavnější práci Hankovu, o jeho Zbírku nejdávnějších slovníků z r. 1833, již Palacký téhož roku v Musejníku (str. 461) tak suše popravil. Hanka tam (o chybách té práce netřeba mluviti, známe je dnes daleko lépe nežli Palacký) vydal spoustu důležitých textů, podnes ještě jen odtud přístupných a známých, a připojil také první (73stránkový) slovník staročeský: totiž abecední seznam slov v nové češtině vyhynulých, jež jsou obsažena v textech této Zbírky, dále v jeho Starobylých skládáních, Dalimilu, Rukopise, Alexandreidě a t. zv. Epických zlomcích. Poněvadž do své Zbírky pojal také slovář bohemik z latinských listin, dále abecední výtahy ze stč. žaltářů a z nejstaršího Passionálu (srovnávaje tyto výpisy s několika rukopisy a tisky), obsahuje tento jeho rejstřík vskutku skoro jakýsi generální index lexikální látky staročeské, pokud tehdy byla známa.

Hanka arci i v této největší a nejlepší své práci je jen trpaslík, stojící na ramenech Dobrovského. Nejcennější část knihy, texty slovníků, vydal rovnou z opisů Dobrovského (opis Rozkochaného n. př. je v knihovně Musejní s imprimatur censorským), nedav si ani práce, aby je přepsal; také rejstříky některé měl již v pozůstalosti Dobrovského (takový rejstřík k Bohemáři je rovněž

v knihovně musejní). Ale nicméně přes to přese vše je v této knize také hodný kus práce jeho, dosti pečné — a práce vskutku užitečné.

Nuže, těch malých ani ne 150 sloupečků Hankova »staročeského slovníku« se ovšem nemůže rovnat s několika tisíci velikých kolon Jungmannových. Ale Hanka nicméně viděl, jak Jungmann podle jeho rejstříku prostě přejal jeho pracné výpisky z Passionálu (Jungmann obyčejně uvádí jeho citát se zkratkou »Leg.«), jeho a Dobrovského výpisy ze žaltáře Klementinského a t. zv. Glossovaného musejního (Jungmann uvádí tyto citáty s jeho zkratkami 'Ps. ms.', 'Psalt. manus.', 'Ps. mus.' atd., jež někdy novějším filologům dávají marné hledání), slovíčka z t. zv. Rozkochaného atd. A viděl, že někdy Jungmann (a dosti často) ani nenahlížel do textu, že se spokojoval jenom jeho rejstříkem — a že si často dovoloval opravy nemožné a nesprávné. Několik příkladů věc objasní.

Jg. uvádí heslo »*mucholovka* et *muchojedka* (pol.)« s citátem: »Rozk., Nomencl. et Ms. Lex. Clem.« Citát poslední, »Ms. Lex. Clem.«, jest omyl; je to »Nomenclator« po druhé citovaný. Oba ty citáty jsou vzaty z Hankova rejstříku, jenž uvádí str. 61 (Rozk.) a 161 (Nomencl.). Ale Hanka uvádí správně heslo ‚*mucholť*', jehož Jungmann vůbec nemá — Jungmann svá hesla ‚*mucholovka*' a ‚*muchojedka*' přejal prostě z Lindeho, připsav k nim citáty Hankovy! (V Gebauerově Slovníce arci obě Jungmannova hesla již zmizela — a restituováno správně Hankovo heslo ‚*mucholť*' s oběma citáty.)

Jg. uvádí heslo »*nedaskde*« s pouhým citátem »St. skl. I« — přejav jej prostě z Hankova Rejstříku. Je to známý citát z Leg. o sv. Prokopu (v. Gebauer s. *neda*), jehož Jungmann nenalezl.

Jg. uvádí heslo »*nekárnost*« z Rozk.; ale toto heslo je v rejstříku Hankově pouhou tiskovou chybou; text má správně »*nekáznost*«, jak má správně i slovník Gebauerův. (Mimochodem řečeno, v opise přešpurském chybou opisovačskou vzniklo ‚nekocznost' — a z toho opět nová chyba slovníku Gebauerova ‚nekošnost').

Jg. uvádí heslo »*nedvořenie*« = contumelia podle Hankova rejstříku; Hanka uvádí stránku, Jung. připsal nazdařbůh citát ‚Rozk.', ačkoli je z Velešína, jak má správně Gebauer.

Atd. Je arci za těchto okolností pochopitelné, že Jungmann přejímá také Hankovy opravy (»*nesmluvný*« m. ‚nestuluvný', což ještě Gebauerovi při Žalt. Wit. bylo záhadné) zrovna tak bez citátu jako jeho chyby (»*nekosník*« m. ‚nekošník'), jeho doklady

(n. př. s. ‚*nerozpáčnosť*')*) jako jeho výklady (‚*neuhodí*' = nevhodí) atd. Také všechny ty tak krásné citáty z Passionálu a Žaltářů jsou veskrze i s výklady přejaty z Hanky (někdy něco málo doplněny nebo opraveny).

Ale nejenom to. Hanka viděl, že Jungmann ani neužil všech jeho hesel. U Hanky jsou n. př. (s náležitými doklady) hesla ‚*necnota*', ‚*nedotčený*' atd., ale u Jungmanna jich není. A Hanka ovšem viděl, že také ani materiál slovníku Palkovičova není přejat úplně, ježto se sám Palkovičem řídil při svém výběru slov »staročeských«.

Můžeme tedy to, co se Zelenému zdálo nepochopitelné, pochopiti zcela dobře. Hanka věděl a cítil, že jeho materiál má v Slovníku Jungmannově jiné místo nežli »znamenité a vzácné příspěvky« Vránovy, Seidlovy, Slámovy atd. Tito podávali pravidlem pouhý materiál — Hanka, nehledě k ceně jeho, materiál již zpracovaný. — — —

Ale Hanka měl ještě jiný důvod, proč Jungmanna cenil poměrně málo. Je to jeden článek Jungmannův, jehož si Zelený náležitě nepovšiml. Jungmann podal, za redakce Palackého, r. 1837 v Musejníku (na str. 225—233) referát o knize Jos. Muczkowského z r. 1835, jež přináší popis jednoho rukopisu Žídkova v Krakově. Muczkowski poslal Jungmannovi deset sloupců českých glos Žídkových; z nich Jungmann otiskl asi 30 jmen ptáků, latinskočeských, z části necelých. Tato jména zůstala Jungmannovi, jak sám píše, (str. 231) »nevyložitedlnou pohádkou«: »kdo nám vysvětlí následující jména ptáků« (uvádí n. př. — ‚*icapus kompas*' — ‚*ufilus trzmak*' atd. — a jen u dvou podal správné vysvětlení). Časem ovšem Jungmann poznal svůj omyl; v Slovníku některá vykládá již správně (počínaje heslem ‚*nečánek*'; dále hesla *ozvec, poluh, splaň, šlojířník, větroživ, vleš a vrtoš;* v Dodatcích pak připojil výklady slov *dětelíň, dřevoluštka, drlice, filek, jiskrnáč, ludačka* a *mucholt*, ačkoli při tomto slově své starší chyby neopravil). Chyba Jungmannova záležela v tom, že jmen těchto ptačích nesrovnal se jmény ptáků v staročeských slovnících — byla tu tedy chyba metodická. Toho si ihned všiml Hanka, srovnal všech těch 30 jmen, vyložil všechna — a poslal svou opravu redaktoru Palackému. Ale tento kritik Hankův a ctitel Jungmannův prostě Hankovu opravu odložil. (Snad se o ní Jungmannovi zmínil — a snad opravy Jungmannovy v Slovníku jsou čerpány z této netištěné práce Hankovy — snad — —).

*) Do svého proloženého exempláře, který je majetkem Lexikografické komise, připsal si Jungmann k heslu nerozpáčnost doklad ze Štít. Bud. 196. (Red.)

Palacký však odjel r. 1839 do Italie a redakci Musejníka přejal P. J. Šafařík. Za jeho redakce byl otištěn (1839, str. 112—115) od nějakého anonyma (jehož sestavovatel rejstříku k ročn. 1846 zcela nesprávně ztotožnil s Hankou) »výklad některých názvů u Pavla Židka.« Je to článek, který činí malou čest redakční péči Šafaříkově. Vykladatel oněch 30 ptačích jmen neví ani, že již Jungmann sám v Slovníku některá správně vyložil, nesrovnal opět těchto názvů s příslušnými oddíly staročeských slovníků a podává výklady své, zcela nemožné a jenom do větru psané. Na jeho 4stránkový výklad poslal Hanka ještě jednou své jedenáctiřádkové opravy, jež Šafařík také vskutku na str. 240 otiskl (spolu s Hankovým vysvětlením, proč a jak opravuje; tu ovšem také opraveno Jungmannovo ‚kompas' v ‚*konipas*' ‚trzmak' v ‚*črmák*' atd.). Hankovi těchto 30 jmen nebylo »nevyložitedlnou pohádkou«; opravil je lehounce, podle textu své Zbírky, postupem, který se nabízel sám hned. Ani se nemůžeme diviti, že neměl velikého mínění o Jungmannovi nebo o neznámém onom oprávci. — —

Co tedy Zelenému nebylo jasno, je nám jasno docela. Hanka mohl — se svého stanoviska právem — pokládati svůj díl příspěvků za cennější nežli práci druhých, s ním jmenovaných. A mohl se arci pokládati za lepšího znalce staročeských výrazů nežli Jungmann. K pramenům Slovníku Jungmannova přibývá vedle Lindova materiálu také materiál Hankův, velmi cenný a hojný.

Ale ovšem na obranu Jungmannovu musíme dodati, že — jak vidíme zřetelně z jeho korespondence — nekladl na autorství své takové váhy jako druzí; že byl ochoten své práce zrovna tak postoupiti druhým, jako je přijímal od jiných; že zrovna tak užil práce bratrovy, přítele A. Marka, mistra Dobrovského atd., pokládaje se jaksi jen za výkonnou sílu, již vlast postavila náhodou k tomuto společnému podniku. Chyby měly býti vinou jeho; přednosti měly náležeti celému národu. A nelze pochybovati, že dílo v těchto rozměrech mohl provésti právě jenom on.

JOS. ZUBATÝ:

PO DRUHÉ, ZA DRUHÉ.

Říkáme, že se něco stalo *po prvé* (anebo, s významem poněkud odchylným, *jednou*), *po druhé*, *po třetí*... Netřeba o tom dlouho vykládati; každý rozumí, co to znamená, a nikdo v tom nechybuje. Mohlo by se uvažovati, nemělo-li by se psáti někde jedním

slovem *podruhé* (kde nemáme na mysli určitý počet, kde tedy *po druhé* je již nepochybným příslovcem naznačujícím pouhou opětovnost, na př. »po druhé budu opatrnější«), jak psáti na př. »na po prvé se to nepodařilo«, »slevil jsem, jde o po druhé« a pod.; ale nechceme se pouštěti do podrobných otázek pravopisných.

Tyto výrazy se nezdají původní; aspoň ne všude. Jest možno, že se starý jazyk, kde my klademe stejné *po prvé, po druhé, po třetí* atd., vyjadřoval nestejně. Říkáme na př. »po prvé jsem stonal, když mi bylo deset let, po druhé, když jsem již studoval, nyní stůňu po třetí«, »po prvé jsem se tam setkal s A., po druhé s B., po třetí s C.«; v rozličných dobách po sobě následujících se opakuje děj nebo stav po každé týž, leda že rozrůzněný vedlejšími okolnostmi. Něco jiného je, řeknu-li na př. »po prvé dělali, jako by mi chtěli modré s nebe snésti, po druhé skoro ani se mnou kale nepromluvili«, anebo »po prvé mi řekli, že dostanu, co budu chtíti, po druhé, že mi nedají nic.« Děje samy jsou rozličné, anebo se liší od sebe nějakým dalším určením tak, že nelze mluviti o témže ději, třebas bylo v obou větách totéž sloveso. Nemáme ovšem po ruce ani ze staré češtiny ani z jiných jazyků slovanských dosti dokladů tohoto druhého případu, abychom směli s jistotou souditi, lišila-li se takováto posloupnost nestejných dějů v staré době od pouhého opakování děje téhož, či zdali se rozdíl vytvořil teprv později, či jsou-li ojedinělé doklady, jež by takovému rozdílu nasvědčovaly, jen nahodilé. Na štěstí je to pro dnešní knižní jazyk jedno; my rozdílu nemáme.

Kde je řeč o pouhém *opakování téhož děje*, říkalo se v staré době jen *prvé* (nebo *najprvé*), *druhé, třetie* ...*). Tak se říkalo i v církevní slovanštině, z jejíchž tvarů (prvoje, v'toroje, tretije...) vidíme, že to jsou střední rody řadových číslovek (nejspíše v 1. pádu; slovy »prvé... druhé... třetí...« se prostě vyčítaly doby, v nichž se co stalo). V 64. hl. Dalimilovy kroniky čteme o knížeti, že »když ho zabijí, mátě jho (=ho) druhé neurodí«: děj narození téže osoby se neopakuje. Překlad t. zv. Comestora (biblických dějin, jež v 12. st. latinsky napsal Petr de Troyes, příjmím Comestor nebo Manducator; vydání českého překladu z 15. st. v akademické »Sbírce pramenů« krátce před smrtí ukončil loni J. V. Novák)

* Snad se místo p r v é říkalo i p r v n i e. R. 1471 psal Jan z Rožmberka Budějovským o pánech Polácích, kteří byli na jejich zámku královskou posádkou, že »sebravše se i učinili nám škodu velikú na tu stranu k Svinóm, jakožto p r v n ě nenie« (Arch. č. 8, 30). Prvně není slovo staročeské (Jungmann má jediný doklad z nové doby); psáno jest asi prwnie, prwnye, což lze čísti prvně i prvnie, a čteme raději »jakož to prvnie (= po prvé) nenie«.

vypočítává v 1. hl. knihy o skutcích apoštolských: »Ten den na vzkřiešení (Ježíš) pětkrát sě ukázal. Najprvé Marii Magdaleně, druhé ženám,... třetie Petrovi,... čtvrté dvěma, jdúce do Emaus, páté desieti apoštolóm. Šesté po osmi dnech..., sedmé ukáza sě sedmi učenníkóm,... osmé na huoře Tábor.« Takových dokladů bychom shledali ze starší doby hojnost.

V 44. hl. téže knihy Comestorovy čteme: »A když se naplni (= naplnilo) mnoho dní od křtěnie Pavlova, učinichu (= učinili) radu židé, aby ho zahubili. Ale to sě nebylo stalo u prvém jeho přijětí do Damašku, ale v druhém, snad když byl do Syrie a do Cilicie přijěl a tu káže mnoho jich obrátil. A když potom přijide (= přišel) do Damašku, tu *po druhé* viece zbudi (= vzbudil) závist židovskú, a tu ustavichu (= ustavili, ustanovili) radu, aby ho zahubili.« Pavel přijel dvakrát do Damašku; ale oba ty příjezdy byly jinak velmi rozličné, příjezd sám je vedlejší věc proti tomu, co se dělo jinak, a snad proto napsáno »po druhé«, ne »druhé«. Brzy potom čteme v hl. 47.: »A když (Petr) lačen bieše (= byl), uslyše (= uslyšel) hlas, an mu die: »Vstaň, Petře, bij a jez...«. Petr vece: »Nebude toho, Pane, neb jsem nikdy nejedl obecného a nečistého...« A proto, když sě tak zhrozieše (= hrozil), sta (= stal) sě k němu *po druhé* hlas, řka: »To, co je Buoh osvětil, ty neřiekaj, by bylo obecné (= sprosté, nečisté).« Pravda, po obakráte se ozval hlas, ale obsah tohoto projevu je po každé jiný; hned potom, když se vypravuje prostě, že Petr slyšel třikrát hlas, aniž se praví, co mu hlas pravil (hoc autem factum est per ter, a to se stalo potřikrát Skutk. ap. 10, 16), čteme jen »a to se jemu stalo prvé, druhé i třetie.«

Buď jak buď, již v 15. st. vedle tvarů *prvé, druhé*... nalézáme i *po druhé*. Tvary s předložkou *po* brzy zobecňují. Již na př. Hájek 13a vypravuje o pruském knížeti Rythogorovi, jak poslal k Vandě »snúbce, ji za manželku míti žádaje«, a když »odepřela, pravěci, že ona muže nežádá, neb jest svú čistotu bohům... obětovati slíbila, i poslal po druhé s týmž poselstvím«, kde jde o děj týž. Tak stále píše Kralická bible (na př. »po druhé i po třetí přijde meč« Ezech. 21, 14), Komenský i j. Co je *prvé* atd. v těchto předložkových výrazech, nevíme; ale je docela možno, že z původního *prvé, druhé*... vzniklo *po prvé, po druhé*... mechanickým přidáním předložky. Prvé, druhé... se snad stávalo jazyku nezřetelným (snad nejdříve, kde byla řeč o dějích nestejných) a napodobením způsobových výrazů pomalu, po česku a pod. mohlo vznikati po prvé, po druhé... Právě jako z původního jednú v staré době vzniklo pojednú (a později najednou),

tak podle samého po prvé časem k starému nejprvé, nejprv přibylo ponejprv*.

Podobně se původně říkalo, kde se vypočítávala ne řadová posloupnost událostí, nýbrž řada věcí nebo vět nějak spolu souvislých. Na př. Hájek vyčítá 19b »ustanovení a práva«, jež vydala Vlasta vší zemi proti mužskému pohlaví, a uvádí jednotlivé kusy slovy *»najprvé.. druhé.. třetí.. čtvrtý.. páté.. šesté..«* A dokladů takových bychom při oblibě podobných výčtů v starší době našli spoustu. Později se ujalo říkati *za prvé, za druhé...;* tak jsme se učívali my starší ve škole, tak jsme slýchali i čítali dříve mimo školu. Vlastně jsme říkávali obyčejně *předně, za druhé* atd. To slůvko *předně* není nesprávné; užívá ho náš lid a je velmi staré. V nejstarší době ovšem znamenávalo spíše tolik co *především*, uvádělo se jím něco, čemu sluší přednost pro hodnotu, pro důležitost, pro právo a pod., ne jen pro náhodu prvního místa v řadě. Tak čteme na př. v předmluvě překladu Salicetiových Ranných lékařství z 15. stol. moudrou větu »moc přirozená předně léčí nemoci, ale lékař posluhuje k tomu«; jiné podobné doklady mají Jungmann a Kott. Ale před 300 lety užívá Pavel Skála ze Zhoře tohoto slova ve výčtech, jako jsme ho před 40—50 lety směli užívati i my. Píše po staru na př. »předně... druhé... třetí...« 1, 176, pozdějším způsobem »předně... za druhé... za třetí..« t. 128 n., 154 n. Podobně psal také Karel z Žerotína. V zápisech o sněmu z r. 1612, vydaných V. Brandlem (v Brně 1864), čteme ve výčtech na př. »předně.. za druhé.. za třetí.. za čtvrté.. páté.. šesté.. sedmé.. osmé.. (29), předně.. druhé.. (atd, až »deváté..«, 90 n.), předně.. za druhé.. za třetí.. čtvrté.. za páté (atd., až »za desáté.., 112 n.), předně.. za druhé.. třetí.. deváté.. (125 n.), předně a nejprvé.. za druhé.. za třetí.. čtvrté.. páté.. šesté.. sedmé a naposledy.. (136 n.), předně.. dále.. naposledy« (105). Počátkem 17. století bylo asi *předně, za druhé* atd. již v obyčeji, a výčty pouhou řadovou číslovkou bez předložky se držely jen setrvačností z doby starší, až na konec zanikly; počátek toho způsobu smíme tušiti někde v stol. 16. *Předně* tak, jak toho slova užíváme dnes, nalézáme již ve Veleslavínově slovníku »Sylva quadrilinguis« (1149, 1207). Tenkrát asi sotva kdo tušil, že přijdou doby, kdy se tomuto způsobu výčtů Čechové v Čechách budou vyhýbati.

Ale za naší paměti někdo vymyslil (nevíme, kdo, ani podrobně,

* Starý jazyk lišil prvé, najprvé, což psáváno i dvojím ee (= to první, to nejprvnější), a prve, najprve (také zkráceně prv, najprv = dříve, nejdříve). Ale oboje slova se již brzy matou.

kdy), že *za prvé (předně), za druhé*... není správné, že se má říkati *po prvé, po druhé*... Pravíme vědomě »vymyslil«; nevíme, že by se vůbec kde u nás tímto domněle správným způsobem mluvilo, neznáme podobného dokladu starého. Ale tento výmysl našel cestu do škol, do písemnictví, do novin, do brusů. První vydání matičního Brusu (1877) nic takového ještě nemá. Vydání druhé (1881) vykládá: »Předložky *za* méně správně se užívá, kde vypočítáváme, na př.: Předně, za druhé, za třetí atd. Správně jest počítati: *Prvé, druhé, třetí, čtvrté* atd. nebo: *Po prvé (předně), po druhé, po třetí, po čtvrté* atd. na př.: Když ponejprv ťali, dřevo vzdychalo, když po druhé ťali, krev se vyprýštila, když po třetí ťali, dřevo promluvilo. Erb. 466 b.« Toto učení přijal beze všeho na př. Bačkovského »Oprávce« (271). Poslední vydání Brusu, nejpřísnější (1894), poznalo i uznalo chybu, jež se stala; píše (407): »*Za prvé* (předně), *za druhé, za třetí* při vypočítávání je také správné; lid toho užívá vůbec, na př.: Za jedno (za prvé) toho nepotřebuji, za druhé je to drahé. Ml. lid. — Staří počítali: *Prvé, druhé, třetí* atd. — *Po prvé, po druhé, po třetí* atd. znamená něco jiného; jím se odpovídá k otázce: *po kolikáté.*« Zdálo by se, že se každý s radostí zachytí takového dovolení, aby mluvil i psal, jak je doma zvyklý, ale podnes se bojí lidé, snažící se psáti »pěkně«, výrazů *za prvé, za druhé* atd., o ubohém *předně* nemluvě. Je ku podivu, jak jest u nás zakořeněn názor, že správný jazyk musí býti co možná něco jiného, než jak mluví lid; snad proto, že jsme národ demokratický.

Před 16. stol., pokud vidíme dnes, neříkalo se *za prvé, za druhé*...; je to pozdější obměna původního (zase již praslovanského) výčtového *prvé, druhé*..., jež bezpochyby vzniklo způsobem podobným, jako z původního časově řadového *prvé, druhé*... vzniklo *po prvé, po druhé*... Snad by se bylo lze domnívati, že předložka *za* zde má platnost podobnou jako ve vazbách »mám, pokládám to za prospěšné, ustanovuji to za zákon« a pod., že tedy výrazům *za prvé, za druhé*... je rozuměti asi »kladu to za prvé (aby to bylo prvým), za druhé...« Ale tento výklad se nezdá správný. Příslovečný výraz, mění-li se, měnívá se obyčejně prostým napodobením výrazu jiného, beze zření k jeho mluvnickému základu; a musíme tedy hledati vzor oněch pozdějších tvarů v nějakých výrazech s předl. *za*. Takové vzory vidíme v příslovcích jako *zajisté, začasté, zajedno, zapotřebí, zavděk, zavčas, zadost, zacelo, zatěžko* a pod. Původ takovýchto příslovcí opravdu musíme hledati ve větách, v nichž význam předložkového výrazu byl přísudkový (doplňkový; srv. Gebauer — Ertl § 793, 1), na př.

ve větách jako »chtícímu nic není za těžko«, »za dobré by bylo, aby...«, »vidělo se za hodné« (odsud pochází příd. jm. záhodný), »zdá se za podobné« (Arch. č. 1, 204, 1421; 14, 447, 1445); ale v době, kdy vznikalo *za prvé, za druhé* atd., byly ony vzory již jen příslovci, jejichž původní význam se již necítil.

Z toho ze všeho plyne, že není nesprávné říkati *za prvé (předně), za druhé...* Starší je *prvé, druhé...;* mohl-li tak psáti ještě Žerotín nebo Skála, nemůžeme tak psáti dnes my, protože dnes to jsou již nesrozumitelné nebo těžce srozumitelné archaismy. *Nesprávné* je místo *za prvé (předně), za druhé* říkati *po prvé, po druhé;* aspoň se vždy pokládalo za chybu, klade-li se slovo ve významě, který mu nepřísluší.

DROBNOSTI.

NA POVÁŽENOU, POVÁŽLIVÝ.

Rčení »dáti, jest *na pováženou (na uváženou)*« neznáme ze starých dokladů, ale nelze pochybovati o jejich správnosti. Slovesa považiti, uvážiti (po-, uvažovati) ve smyslu něm. bedenken, erwägen jsou stará a i tvary na uváženou, na pováženou jsou docela v duchu našeho jazyka. Za znak cizího původu nelze pokládati, že »jest na pováženou« mívá ráz výstrahy jako něm. »es ist zu bedenken«; pak bychom nesměli ani říkati na výstrahu »rozmysli si to«, vezír by nesměl varovati sultána, »že jest nač mysliti, měl-li by s tak znamenitým vojskem přes takovou poušť se pustiti« (Kron. Tur. 1, 348). Ani příd. jm. *povážlivý* ve významě trpném (povážlivá věc, t. věc na uváženou) se nám nezdá chybou. Podobná slova mívají sice nejčastěji význam činný (trpělivý, příčinlivý, bázlivý atd.), a tak se říkávalo i o člověku, který vše dobře »považí«, že je »povážlivý«; ale říkáme-li dnes spíše ve smyslu trpném, že je něco »povážlivé«, je to právě tak, jako když věc, jíž »se strašíme« (mluvíc po staru), nám je strašlivá; staří Čechové mluvili o strašlivých věcech i o strašlivých (t. bázlivých) lidech, o plačlivých lidech i o plačlivých věcech, my mluvíme o důtklivé řeči i o důtklivém (nedůtklivém) člověku, a tak utvořeno v obojím významě i slovo povážlivý. Dokladů jeho z doby starší hrubě není; má-li Jungmann jediný doklad z Rosy (17. st.) u významě činném, nestačí to na důkaz, že význam trpný je chybný.

Co se tvaru *na pováženou, na uváženou* a jiných podobných týká (na shledanou, na srozuměnou, na zapřenou atd), patří do

četné skupiny našich výrazů, v nichž přídavné jméno ž. r. má platnost jména podstatného; shledaná, setkaná, zmýlená atd. je totéž co shledání, setkání, zmýlení. Jak jsme mimochodem naznačili V, 36, vznikala taková zpodstatnělá příd. jm. ze složených výrazů, kde bylo nějaké podst. jm. ž. r. spojeno s příd. jménem (nebo příčestím) jako přívlastkem; nejčastěji, ne-li vždy, bylo to slovo věc. Stará čeština si velice libovala v takových opisech; říkávalo se i na př. noční věcí (nočně, v noci), vší věcí (úplně, ve všem), žádnú věcí (nikterak), celú věcí (docela), nestojí za velikú věc (za mnoho), jest jedna věc (jedno), marná věc (marné) jest nad mrtvým plakati, zřiezenú věcí (zřízeně, náležitě) a pod. Říkalo se na př. »jest dobrá (možná, divná atd.) věc« = »jest dobré«, vypuštěním slova věc vzniklo pouhé »jest dobrá«; a tak vznikaly i příslovečné výrazy jako zlodějskou (zlodějsky), na pamětnou, na shledanou atd. Nejstarší nám známý doklad tak zpodstatnělého trpného příčestí je z r. 1504: tomu na zdrženou (na zdržení, na zachování) a pro lepší pevnost toho všeho, co se nahoře píše, ... své vlastní pečeti přivěsili jsme k těmto smlouvám (Arch. č. 17, 47); stará podobná slova jsou na př. vyhraná, prohraná (výhra, prohra); Abraham z Gynterrodu překládá Kyr. 6, 2, 8 »téměř všecko vojsko sobě tak myslilo a sobě tak počínalo, jako by již nad nepřátely mělo vyhranou«. Jest pravda, že to je pěkný, dobrý způsob, způsoli opravdu český; ale nezapomínejme, že má čeština i způsoby jiné, i způsoby za některých okolností jí mileji. I, 220 jsme již poznamenali, že skutečná čeština nenahrazuje kde jakého jména na *-ní* a kdekoli tvarem na *-ná*, že se na př. skutečné češtině příčí spojovati je s 2. p. předmětu; nikdo přece neřekne, že se sbírá, »na vymalovanou kostela«. Máme ovšem spisovatele, kteří mají za povinnost spisovatelskou, aby prohlubovali příkopy mezi mluvou spisovnou a skutečnou; a tak jsme již častěji čtli, co se děje »na zlepšenou« naší situace, »na vysvětlenou« nějaké záhady, »na znázorněnou« skutečného stavu věcí.

KOŇAK.

Novou obchodní smlouvou přistoupila naše vláda na francouzský požadavek, aby jméno *cognac*, *koňak* bylo zachováno jen výrobkům francouzským. Sekce palíren koňaku při Ústředním svazu čs. průmyslníků rozepsala soutěž o cenu 1000 Kč na pojmenování české; »ze spousty došlých návrhů« nebyl uznán ani jediný za vhodný a cena byla věnována dobročinným účelům. V porotě byli

pp. prof. Hanuš z české techniky a min. radové Chocholoušek a Švarc z ministerstva zásobování, mužové jistě dokonale znalí otázek věcných. Že by ve věcech týkajících se českého jazyka mohl býti slyšán i hlas filologa, že máme také Českou akademii a českou universitu, slavná sekce palíren koňaku asi neví. Ale nejde nám o to, jde nám o pojmenování samo.

V prohlášení sekce uveřejněném 1. září 1921 se praví: »Vzhledem k tomu, že francouzští výrobci koňaku sami používají též na lahvích anglického textu a názvu »Winebrandy«, a vzhledem k došlým zprávám, že ital. i uher. firmy, jimž taktéž bylo se zříci používání tohoto názvu »koňak«, zavádějí používání tohoto názvu anglického, usnesla se sekce, tento název přijmouti. Jde tu vlastně o nahrazení štítku dosud s textem francouzským textem anglickým, a sekce byla tu vedena jedině (!) snahou, neztěžovati si obchod uvnitř a dokonce neznemožniti si případný vývoz do ciziny. Otázka českého názvu tím není vyřešena, ježto je to věcí vlády, jakého (!) pojmenování do potravního kodexu přijme.« Rozumíme tomu tak, že Francouzi koňaku doma říkají po francouzsku cognac, ale pro cizinu, zejména pro Anglii a Ameriku, že užívají jména anglického. Podle francouzského vzoru bychom měli míti i my doma jméno domácí, a pro cizinu, jakého se ukáže potřeba, třebas hotentotské. Zavádí-li sekce pro český koňak jméno anglické, které u nás asi bude brzy vyslovováno po německu (Weinbrand—Branntwein), nehoví potřebě domácí, nýbrž stará se o potřebu »případného« vývozu do ciziny, jež snad zatím nemá tak naspěch; opravdu, »otázka českého názvu tím není vyřešena.« A přece není vhodnější ani pilnější chvíle ustáliti se na novém slově, než když se musí rušiti slovo staré.

Jméno lihoviny pálené z vína by mělo naznačovati, že jde o lihovinu a z čeho je vyrobena; čeština nemá tento úkol tak snadný jako franština, jež pojmenovala výrobek jménem města, které se jím první proslavilo. Koňak se pálí z vína, slovo *víno* by tedy snad mělo býti základem jeho jména (naši předkové měli »žžené, t. j. pálené víno«, jako Němci posud mají »Branntwein«). Ale sotva se pálí koňak z vína již hotového, vykvašeného atd., spíše z rozlisovaných hroznů (jako se pálí slivovice z rozlisovaných, rozmačkaných švestek); je-li tomu tak — nejsme odborníci v této otázce —, i slovo *hrozen* by mohlo býti východištěm. A protože se češtině příčí prosté skládání slov (jako je něm. Brannt-wein, angl. wine-brandy), nezbývá než ohlédnouti se po vzorech, podle nichž by se utvořila vhodná odvozenina.

V novinách kdosi navrhoval slovo *vínovina*, lépe *vinovina*. Ne-

zdá se nám jednak pro nemilé opakování podobných slabik (lepší by byla *hroznovina*), zvláště však proto, že příponou -ovina vznikla slova příliš rozmanitého významu (nejen lihovina, medovina, ale i mlhovina, číslovina, kocovina, oslovina, klukovina atd.). Jakými příponami jsou utvořena jména našich ovocných lihovin? Máme kmínku, anýzku, podle toho by mohla býti *vínka*, *hrozenka;* podle slivovice by byla *vinovice* (nebo snad lépe *vinovice*), *hroznovice*, podle višňovky, ořechovky *vínovka*, *hroznovka*. Z toho ze všeho by snad nejlépe znělo slovo *hroznovka*.

Slovinci pálí *lihoviny* z rozličného ovoce, na př. z hrušek, borůvek, z jalovce. Jsou to lihoviny silné, samci, spíše na umrtvování brouků do sbírky než na pochoutku. Ale účinkují; kdo byl v slovinských Alpách, ví asi, jak takový »brínoucouc« vypálí všecku nečest zkormouceného žaludku. Tyto nápoje mají jména mužská, s koncovkou -ovc (= č. -ovec); na př. borovcovc (vysl. boroucouc) je z borůvek, brínovc nebo brínovcovc (brínouc, brínoucouc) z brínu (jalovce). Snad by nebylo neštěstím, kdybychom si pro český koňak vypůjčili koncovku slovinskou; *vinovec*, nebo snad *hroznovec* by také byla jména možná.

To je asi, co by filologie dovedla říci v této otázce. Není toho mnoho. A sami dobře cítíme, jak cize všecka ta slova znějí proti starému »koňaku«; ale tak bývá vždy, hledá-li se nové slovo. Někdy spadne hotové s nebe, vznikne náhodou nebo se na slově starém vytvoří význam nový (franc. Cognac—cognac); to je ovšem věc již mimo úkoly filologie, která dovede pak leda k hotovému přijíti se svým rozumem.

POSUDKY A ZPRÁVY.

Josef Holeček, *Emissaři*. Osmá kniha »Našich«. Část prvá. Sebraných spisů svazek XIV. V Praze 1921, nákladem Fr. Topiče, stran 405.

Rozsáhlá selská epopej Holečkova dospěla právě osmé knihy*). Jest známo, že »Naši« jsou obrazem vesnického života na Vodňansku v jižních Čechách v letech 1840—1866, že líčí poměr sedláka k půdě, jeho život rodinný, jeho společenské vztahy v obci, rozkladný vliv kapitálu a špatné úmysly šlechty. Děj se rozlévá

* Dílo vznikalo v tomto časovém pořadí: I. Naši 1899, II. Bartoň 1902, III. Výprava 1904, IV. Boubín 1906, V. Adamova svatba 1907, VI. Země 1908 (2. vyd. »Rok smrti« 1908), VII. Vojna I 1908 (2. vyd. »Mraky« 1919), VIII. Emissaři (Vojna II.) 1921.

do široka a dlouhé úvahy o poslání českého národa, o jeho přednostech a vadách, o národním umění a literatuře jeho tok ještě zdržují. Na počátku jsou osou vypravování hloubavý sedlák stožický Kojan a jeho snivý synek Bartoň, potom vstupuje do popředí chlubný soused Bakula, otec hezké, ale nedělné Anýžky, o kterou se uchází Adam Králenec z Líkařovy Lhoty, ze země půjďácké. Osudy Boubínovy dávají autorovi příležitost, promluviti přísně o šlechtě, která utiskuje jeho rodný kraj. Do jejího jícnu, nenasytně ukládajícího o selskou půdu, vžene žid Leopold Muttermilch celou vesnici Kbelnici. Zhoubnému vlivu židovského kapitálu padne za oběť i Prokop Špírek, držitel tří lánů na Malovičkách. A již se zatahují obzory černými mraky válečného nebezpečí. Bismark dá k sobě do Berlína svolati Čechy v Prusku usedlé a získá je pro agitační práci mezi venkovským lidem v Čechách a na Moravě. Tak přijdou do jižních Čech emissaři, inženýr Uhlík a kněz Jan Semerák.

Jednoho dne koncem května r. 1866 vejde odpoledne Semerák na faru v Chelčicích a vyptává se, jak žijí lidé v rodišti křesťanského anarchisty Petra. Rozmluva se brzy přesouvá na otázku kněžského celibátu, neboť chelčický farář má se svou pannou kuchařkou dvě »neteře« a jednoho »synovce«. K večeru přijde také Uhlík a na návsi se koná učená beseda o českém jazyce a o národní literatuře, zvláště o jejím zdemokratisování. Vedou ji jen oba emissaři před vesničany, kteří sporu nerozumějí, ba ani snad vůbec rozuměti nemohou. Ve výkladech se pokračuje týž večer na faře, když se byl Semerák seznámil s osudy a starostmi chelčických rodin: Boudovy, Hrdějského a Řeholovy. Druhý den se koná v Chelčicích křest novorozeného chlapečka Boubínova, jemuž je kmotrem Kojan ze Stožic. Záletný páter vodňanský Kroiher, svůdce Boudovy vnučky, počíná strojiti úklady statné Marjáně, děvečce Kojanově.

To je v stručném nástinu všechen děj »Emissarů«. »Naši« ovšem nebyli psáni jen pro zábavu a umělecké rozkochání, nechtí býti čteni jako román. Národopisec i folklorista, stejně jako filolog, najdou v nich množství zajímavého materiálu. Kdo má rád jadrný a sytý jazyk, bude četbou »Našich« velmi potěšen. Holeček je pečlivý mistr českého slova. Jeho hlubší zájem o čistotu naší mluvy se projevil již články v Národních listech v letech válečných, přesvědčení, že se musí krásný obsah nerozlučně spojovati s krásnou a správnou formou, hájil již před lety*) proti J. V.

* Srv. autobiografický román »Péro«, který vycházel v II. ročníku časopisu »Lípy«, str. 407.

Sládkovi, když šlo o redigování »Lumíru«, a v dnešním nedostatku nových talentů vidí následek hynutí jazyka, jak vyložil v Čítance čs. červeného kříže »O úctě k člověku« (v Praze 1919, str. 17). Také v »Emissarech« vložil do úst Uhlíkových zanícená slova o lásce k českému jazyku, a že by spisovatelé měli závoditi v tom, aby národu psali nejkrásnějším jeho jazykem. »Jej musejí vzdělávat a šlechtit, obohacovat a krášlit, zachovávat jeho starou tvárnost, ale i ohýbat a nutit, aby se jím pěkně a trefně vyjádřiti dala každá myšlenka, každý nový pojem« (135). »Jen to dílo může býti dobré, ve kterém se v plnosti jeví povaha jazyka, kterým je sepsáno. Jazyk není spisovateli pouze materiálem jako mramor sochaři; jazyk básníkovi sám vnuká myšlenky a dává jim výraz. Obsah i forma básnického díla určeny jsou jazykem« (142). »Požaduji, aby vědecké spisy byly psány právě tak literárně či umělecky, jako spisy krásného písemnictví — psány býti mají. Ano, jdu ještě dál a požaduji — kdybych tu moc měl, přikázal bych, aby literárně či umělecky psán byl každý úřadní spis, každá novinová lokálka« (174). »Až se píšícímu i čtoucímu zprotiví všecko nepřirozené, strojené, hledané, nazbyt kroucené a kudrnaté, všecko umělkované a ... vylhané; až se vší lží ve formě v oči bude bít a urážet i všechna lež obsahu, lež vnitřní, esthetická: tenkrát vysvitne každému vzdělanému, že je třeba napraviti formu všeho psaného, s čímž souviseti bude i reforma formy všeho mluveného. To bude návrat k prostotě, pravdivosti, přirozenosti, upřímnosti, jasnosti a zřetelnosti. Tyto pak vlastnosti budou požadovány od každého vyjádření myšlenky, ať písemného nebo ústného. Řečníci v parlamentě, státní žalobci i právní obhajci, kazatelé i učitelé, politikové i diplomaté budou nuceni této reformě se podrobiti. Kdo bude mluviti nejasně a nelogicky, affektovaně a šroubovaně, příliš naučeně a falešně ve smyslu i pathosu, o tom řeknou: Špatně mluví. A kdo tak budou psáti, ještě menší pochvaly si zaslouží« (185 n.). To jsou vesměs zásady a názory, které N. Ř. již pátým rokem hlásá a provádí. Povšimněme si, jak se v slovesné praxi Holečkově obrážejí!

Holeček se těsně přimkl k mluvě lidové, ta dala jeho slohu půvab názorné konkretnosti a jasnosti. V »Našich« je uloženo veliké bohatství lidových úsloví vzatých z nejrůznějších situací životních. Rozsáhlost díla sama již působí, že se v něm mluví o velmi rozmanitých poměrech, proto jest dialektická žeň obsahově pestřejší než na př. v lidových povídkách a pohádkách. Nářečí jihozápadních Čech nebylo posud náležitě probadáno po stránce syntaktické

a lidové texty odtud zapsané jsou jazykově málo svérázné*). Tím cennější jsou lidová rčení Holečkova, zvláště když se potvrzuje, že staří vesničané na Vodňansku podnes tak mluví. Hláskově a tvaroslovně Holeček z valné části slova nářeční normalisuje podle jazyka spisovného, ale ve fraseologii zůstává většinou věren řeči svých rodáků.

1. V »Emissarech« není pro dialektologa žeň zvláště bohatá, protože většinu knihy vyplňují učené debaty o mravnosti a celibátu, o jazyce a kultuře národní. Ale přece jsme si zaznamenali několik pěkných úsloví, na př.: a ještě abych vám řekla, jaké je to uvnitř. *Jej! to byste viděli svůj div, strejčku!* 356; chytá se sukní své ženy, *koudel jí drží* a poslouchá jako pes, 367; to jsi ty, *ženin koudelníku!* 371; o, tenkrát na Amendě, to bývaly časy! Zvlášť v úterý, když se sedláci vraceli z trhu, a o jarmarcích. *To bylo vlny!* A často vám přišel na Amendu takový starý vepř, forman nebo i nevinný, ale zazobaný strejc takový, a *vlna na něm jako hedvábí!* Kdo by to řekl? Vy jste tam nebýval, strejče Kojane? Nikdy jste si tam nézašel za kartičkami, ne? 369; já ovčákovi *přisvědčila nepřisvědčila*, ale u sebe si myslila 260; Boudoic děroušku, zle! — *A kterak zle*, pašolíčku? — Vy dostanete! — *A kterakž dostanu.* Lusky ještě nejsou ani třešně, a kdyby byly, Boudoic děroušek by jich nerval a nechal by je i s výpraskem vám, mládi naše milá 255. Mluví-li se o rodičích a jiných vážených osobách, kladou Holečkovi sedláci sloveso do čísla množného, jako činí podnes také Moravané a Slováci: ještě má nebožka máma se na nich (modlitbách) *modlívaly* **) 352; náš velebný pan farář také mi to *říkali* 262.

Holeček užil v »Našich« velikého množství provincialismů a vždy je do textu tak dovedně vložil, že nikdy nemusil pod čarou vykládati jejich význam. Z »Emissarů« citujeme pro příklad tyto ukázky: jak vysoký se jí uvedl len a kolik ho vytrhala *hřbínů* 8; farář přišel... za oráčem, svlékl kabát... a chopil se *těhlí* 11; z takového dubiska (ze Skoby, kníže) ukroutil *ouvín* ku své potřebě 107; *krákorka* ti chce k nám přiletět 220 (o slepici); byly li na vybranou dvě sestry — ovšem v přiměřeném věku, nikoli *žáchory* 244; pane, to je *pijivo*, jako křen! 273; jako by plakali

* Mám tu na mysli povídky z Dubu (tedy skoro z téhož kraje, kde žijí sedláci Holečkovi), jak je zapsal prof. V. Vondrák a uveřejnil r. 1904 v XIII. ročníku »Českého lidu«.

** Zde by se mělo psáti modliva l i, jak svědčí nářečí moravská, rozlišující ve výslovnosti -l i od -l y; srv. také: »co ste vy, maměnko, uděla l i, posla l i ste za mnou tatíčka« (Kulda II, 286).

hladem a strachem, že ničeho nedostanou, *čurýčkové* zlatí 266 (o podsvinčatech); pod *podestříškem* chléva a konírny laštovky krmí si mladé 333; harasové patličky na ohlávkách rovnal, *kotulky* leštil 336; strejčc Kojane, *sedačku* jste nedobře umístil 366; jak voly kupoval, nasákl jejich zápachem, že je ho starému kamarádu hračka poznat po *volovině* 368; (chléb) namočil do soli v *slaněnce* 222; *krušeček* soli 358; — všimněte si těch krav velikých, hrubých, *hnátitých* 123; dole je smradlavá rostlina, které říkáme »*vinské kořeni*«, a nahoru se pne druhá, kterou nazýváme »*vinským vínem*« 238; dej Pán Bůh dobrý večer, děroušku Boudoic. — Dejž to Pán Bůh, chlapče *Kenikovo* 162; — má dvě dcery, a obě se mu *dopustily* 23; ale já *suduju* a jsem si toho jist, že... 228; přelouskal několik knih a z nich se na mysli *zpošetil* 228; i my se *pítívali* starým rodičům 248; až se také přihodilo, že mladík děvče *přeskočil*, aby jeho rodiče k povolnosti donutil 250; pelyňkem bys mne *pojila* a lopouchem krmila 272; obilí se pleje a *přižinuje*, brambory se okopávají a *hrůbkují* 333; nohy mám staré a kolena pode mnou *klektala* 348; chudinky musejí na Hadachuti *čučet*, až se paní kněžně zlíbí jim pokázat 361; několikrát za řeči *sundal* klobouk 136; palášek z mosazného drátu na *prondavání* dýmky 282; Marjána je (koláče) *rozundávala* na obrácené řešeto 364; musíte sedačky *přendat* do předu 366; paní kněžna si sedla, na klín si položila velikou knihu a — co byste řekl, strejčku — mne si do ní *psala!* 350, 359.

Německá slova bývají v ústech českých venkovanů přetvořována, někdy až k nepoznání, na př.: byl poslán na *fířpon* 117 (přípřež, Fürspann); o svých příhodách z *fířpování* 118; okénka výměnku byla plna muškátu, bazalky, *rozunkrátu*, pižma 218 (Rosenkraut, ječabičník růžový); má hamr a proto mu říkáme *hamlíř* 242; a dcera *hamlířka* také jen chvály zasluhuje 245; *Hadachuť* = Adahütte 346.

2. Vedle lidových prvků najdete u Holečka dosti slov neobvyklých, zvláštním způsobem tvořených, jakož i některé vazby uchylující se od usu spisovného jazyka.

Z podstatných jmen v »Emissarech« upoutávají pozornost zvláště tato svým tvořením: za starých časů by... nebyla zadala svého *děvojenství* 25; omezeným *neomyláctvím* a stavovským sebezbožňováním kněží 92; skalné *urvisko* se zřítilo na šípkový keř 269; literatura vyššího patra zvýší jeho sílu a výkonnosť, ano i *rostnosť* 210; každou chytrostí, opatrností, *ohledností* bychom opovrhli 332; Uhlík se usmál *pospěšnosti* starého Boudy 300; jaká je v Kojanovi při vší pokoře šířka ducha — a u Semeráka

úzosť 321; *nášeptům* zlého povolil 37; (věci) pronáší s jistým *názvukem* dvojsmyslné ironie 382; od podlahy hliněné bála bych se *nástudy* 357; já se těmi otázkami nikdy nezabýval a jen z *dovědu* vím, že... 169; za všecky ústrky a *pohrdy* 45; střed, v němž jest jádro i *těžník* společnosti 202.

Rodové přechylování se jeví v příkladech, jako: nebylo možno ani si pomyslit na *úchylek* od ní (dráhy života) 73; vyplývají-li (pronesené myšlenky) ze *středy*, v které farář déle čtvrt století žije 38; směs ctnosti a hříchu, již činí a zachovává moje selská *středa* 39.

Přídavná jména nezvykle tvořená jsme našli tato: »miluji své nepřátele,« řekl Semerák způsobem *duchovnickým* 102; nebude *literaturných* škol ani epigonů 192; demokratisace *literaturného* tvoření 201; že by snad český národ sám v sobě mohl míti dosti *rostné* síly 146; v oknech plno květin, voňavých a očím *potěšných* 240; (aby jazyk) ukázal své *vyrazitelné* schopnosti 193; dobu *jinošího* dospívání 129; probíti nejednu tvrdě *naslojenou* vrstvu 135; zápraží... bylo dlážděno ploskými a širokými *neklesanými* kameny 218; vojsko silné, *vykázněné*, bojovné 147; našel *zpuštěné* lado 395.

Holeček má rád adjektivní složeniny vazebné s předložkou *bez*: *bezhříšný* stav 38; Pepinka seděla v koutě, stále ještě uzardělá, *bezeslovná* 74; byli *bezsilní* 82; kněžská mstivost stane se *bezsilnou* 327; (chaloupky) vnějšek mají *bezokrasný* 112; aby v nich vyvolali *bezrepotné* uspokojení inferiorným stavem 146; čím vzdálenější, tím *bezkontrolnější* 154; z jiných složenin nalézáme na př. prase *libomasné* 122.

Slovesný děj se nejednou určuje zvláštním adverbiem: zde žiju čtvrť století *nepřerývně* 30; *marnochlubně* se přiodívají cetami cizího zevnějšku 128; řekl *poučitelsky* 32; lidská přirozenosť *jednako* je náchylna k dobrému i zlému 66; hlavu *koso* svěsil 164; to bylo *velmi* prostší a jasnější, než vaše nápady 186; hnáti se za cílem *maním nemaním* bez ohledu, koho a co podupe 331; *machem* to s něho spadlo a tvář se mu vyjasnila 34.

Povšimnutí zasluhují dále některá slovesa: když se na vždy *rozestane* s minulostí 10; kněžstvo vždy se přispůsobuj obci věřících a *nerozpadej se* s dobou 82; aby v duši své *potiskl* nešlechetné, hříšné hnutí 37; až jím (plevelem) *potisknuta* bude všecka pšenice 133; já vám upřímně a podle pravdy odpovídám, ničeho *nezaličuje* ani nezamlčuje 39; polepšiti se, *osíliti*, silou předčiti vítěze 61; s kazatelny *zahromží* na světské vrchnosti 92; literatury, jež *se krojí* z jazyka 131; *krojí*-li pak (právníci) své výroky podle

něho (objektivního rozsudku), právem činí 186; co ho *nadychuje*, povzbuzuje, rozpaluje, povznáší 132; zpěvy jejich ještě dlouho *se nadychoval*, když už žádné síly nadšení v nich nebylo 176; (umění) co vyspekulovalo a vykombinovalo, co odkoukalo a *zvymyšlovalo* 184; *rozpovšechní se* ve všech vzdělaných vrstvách 184; básníci veršem budou *rozkorunováni* pokutou za to, že příliš dlouho obraceli se jen v sebe 193; abych vykrvácel za myšlenku, kterou za svou přijmu a za ni *se zavezmu* 331; babka, jak veselá přišla, tak se nyní *zastarala* 353; myslíte, že nevím, že mne obec k vašemu návrhu *samosoudila?* 370; vy, kteříž máte svědomí obtížené, *vzpokojte se!* 391; když *stvářeli* podmínky pro působení církevních opravků 93; systém na umělé *krnění* národů 146; *mním*, že se jich do nejdelší smrti nezbudu 270; *nepru*, že v temném středověku... 206; ruce mu *svisly* 199.

I ve skladbě jde často Holeček cestami svými nebo jen málo vyšlapanými: jezovité jeho (lidu čes.) *duch* přidusili 91; bez ohledu na *duch* i vkus národu 166; — k tomu jsem se cítil *povolána* 161; (lid) cítil se *nespokojena* 155; — jen se tvářil *šňupaje* a tabák s prstů sprášil na zem 16; Bouda dělal se ho *nevida* 137; — *bylo se bát*, aby mu... neublížil 54; u nás mu není se čeho bát 393; jakživo se mi neudálo tak hanebného zápachu cítit 220; — tím jde *v konci konců* o ztrátu národního typu 213 a 234; — *musí se ho* (úkolu) *nevzdáti*, nýbrž plniti 82; staré oči *zeza* dlouhého, šedého obočí 39?; co *do* vás *do* samého, vás mé pochybnosti se netýkají 64; mimo sobotu *kromě* přinucení ničeho panského jsme se nedotýkali 124; — přihlas *mi se*, Boudo, to ti povídám 118.

3. Takovým způsobem se Holečkovu slohu dostává rysů pro něho význačných. Čtenář se smiřuje* s takovými úchylkami od běžné řeči u spisovatele, který všemi kořeny své spisovatelské individuality tkví tak hluboko v nezkažené národní půdě. Ale v jazyce Holečkově jest ještě leccos, co je strojené a s čím se Čech jemně jazykově cítící nesmíří.

Jest to především nemírná záliba v adjektivní koncovce *-ný* na újmu měkkého *-ní*. U adjektiv původu cizího užívá Holeček *-ný*

* Spisovatel »Našich« je tu velmi často svou praksí v odporu se svou theorií. V citovaném článku »O úctě k člověku« vytýká novým českým spisovatelům, že »tuze rádi vymýšlejí nová slova, domnívajíce se, že tím obohacují jazyk. Možno ovšem i nová slova tvořit, ale musíme to umět a musí se to díti v duchu jazyka« (25). A musí toho býti třeba, lze dodati. Ale mnohá z Holečkových slov shora vypočtených nejsou toho způsobu. Jsou to namnoze slova zbytečně tvořená nebo zaváděná za slova v spis. jazyce ustálená a známá, zbytečně obnovované archaismy a četné — jak u Holečka často bývá — rusismy. To je spíše kaz než přednost. (Red.)

napořád: normálný život 44, normálné dítě 129, idealné puzení 67, originálný lid 112, charakterné rysy 112, národ kulturný 127, nad elementárnou školou 131, hlasem autoritativným 138, konkretná povaha jazyka 141, sentimentalné deklamace 153, práce popularisačná 157, literárný laik 197, podle perversných receptů 181, muž realného povolání 181, reflexivná lyrika 183, epochalná dějství historická 183, upřímnost je subjektivná 186, objektivného rozsudku 186, literatura tendenčná 207, o své primičné hostině 77. Často však píše tímto způsobem i v slovech domácích: jsou-li myšlenky pronesené *osobným* majetkem farářovým 38; těšil se *osobné* svobodě 120; *kličnou* dirkou 40 (=klíční, klíčovou); do *zásadných* sporů 56; *duchovný* život 82; *základná* povaha 165; *hudebných* rythmů 175; do *knižné* výroby 179; z *ústného* podání 289. To je způsob obvyklý u jiných Slovanů, pro dnešní češtinu násilný a zvučnosti jazyka se tím nikterak neprospěje.

Stejně nemůžeme schvalovati archaistické *r* za *ř* v příponách *-řství* a *-řský*: hospodárství 8, 12, frejírství 11, kacírství 68, rybárství 172, lékarství 373, souperství 324; materský jazyk 145, výměnkárských chaloupek 7, farárské anekdoty 13, rytírského rodu 16; po rytírských románech přišly v oblibu čtenárstva pastýrské idylly 179; morskou cibuli 218. Holeček také píše starec 113, starecky t., méně honoráru 200.

Přímo nesprávné je *z* za *ž* v slovech na *-žství* a *-žský*: kněžstvo 82, mnozství 189, stav kněžský 63, muzského dozrání 129, bozské slovo 288; podle toho také: řád mnisský 64.

S ustálenými zvyklostmi spisovného jazyka se Holeček rozchází také při *s-* a *z-* na počátku slov, na př.: zbíral housenky 11, hned se zebral k odporu 32, zblížení 306, zhovívavě 12, nazhromáždí 62, zhání se 128, se s ním zhodoval 130, zhoda 323, na zhledanou 390, zhoří 351; z počátku 65, 176; — způsob 68, způsobně 13, přispůsobil jsem se 20, 41, 82, skušenost 31, co ona skusila 160, doba skoumavá 82.

Důsledně píše autor »Našich« *ť* na konci *i-* kmenových feminin, zvláště ve skupině *sť*: budoucnosť 10, jednotvárnosť 14, učenosť 20, vrchnosť 21, útrpnosť 25, milosť 69, pozornosť 117, míjivosť 338, zlosť 26; — dosť 23, čtvrť 30, smrť 148. Jiné úchylky hláskoslovné jsou dále: úřadník 12 atd., úřadní spis 174*, žampanské 180, od lonska 217.

* V II. a III. ročníku jsme podnikli malé tažení proti Nár. listům, jež se houževnatě držely tvarů úřadní, úřadník, úřadnický; s radostí vidíme, že se jich již vzdaly, spíše asi změnami v redakci než naší zásluhou. Řekli jsme také, že střídání samohlásek v slovech úřad, úřední atd. je ve shodě s čes-

Nesprávně vokalisuje Holeček předložku *k* před souhláskami neretnými: ku své krvi 82, ku své potřebě 105, ku spáse 292, ku spisování 232, ku čtení 232, ku knížeti 42.

Mnoho jest u něho konečně odchylek v kvantitě. Zvláště si oblíbil při podstatných jménech slovesných zkracování prostřední ze tří koncových slabik dlouhých, známý to t. zv. amfimacerský typus staročeský: kázaní 11 atd., přikázaní 286, skoumaní 8, rozpoutaní 59, váhaní 67, vyzpovídaní 81, naziraní 195, užívaní 188, převlékaní 208, přelívaní 191, vzdělávaní 193; verš nutí k natahování a přepínaní 193 (ale jednou také: pohřbívání 288). Zkracuje také slabiky v slovech, jako: kamen 25, jmeno 87, opravce mravů 58, obrance vlasti 132, k posilkám 45; ideal 132, 141, 150 (ale: ideál 132, 192, 196, 207, 208); špinou se kálí 196, s nataženou šijí 199, nevládne ani pidí země 355; tahne se 7, (ruku) odtahl 79, popotahl 115; nač sahla 8, 83 atd., dopomahají 18; zapřahl bych 335; umějí se vyžít 181. Jinde se zase u něho objevují délky za spisovné slabiky krátké: úsilovněji 83, šířitele cizích vkusů 133, svobodně bádat 156.

Také tvaroslovné kazy sem tam rušivě zaskřípou v proudu pěkných a čistých vět jihočeského kronikáře. Píše na př.: v minulých věkách 165 (m. věcích), bez hole 163 (m. holi), nade všemi nemocemi 45 (m. nemocmi), před svojí chaloupkou 114 (m. svou), svou hlavou vymyslil a svojí rukou ukoval 337; mne závidějí nejen zemi české 372 (m. závidí), související 43 (m. souvisící), vyhovte prosbě 315 (m. vyhovějte), křesťan povšimnul si 17, podotknul 30, zavrhnul 35 atd. (m. povšiml, podotkl, zavrhl).

Holeček s oblibou a skoro důsledně užívá širších, nepřehlasovaných tvarů slovesných pečuju (85), dokážu (198), žijou (62, 160), pijou (17). Tuto zálibu vykládá ve jmenované již knížce »Úcta k člověku« (str. 20) těmito slovy: »Vezměte tvar *bijí* a zamyslete se nad ním. Jak to zní kvílivě, pištivě, jak nemužně, jak ženský, jak dětsky! Oni mne bijí! Jen v dobách, kdy mužný duch českého národa upadal a kdy místo jeho zaujímala ženská pas-

kými přehláskovými pravidly; shoduje se s nimi také tvar úřadný, obvyklejší v době starší, protože má koncovku tvrdou. Starý český spisovný jazyk měl zpravidla tvary úřednik, úředničí (= úřednický); tak píší na př. české listiny, Chelčický, Všehrd, Hájek, Kralická bible (objeví-li se ojediněle tvar s a, je to vlivem tvarů úřad, úřadný); moravský evangeliář Olomoucký naproti tomu má tvar úřadník. Pražská lidová mluva mívala za našich mladých let také tvar ouřadník, ouřadnice, zvláště, mluvilo-li se s úctou anebo i s neúctou o »ouřadníku« jakožto příslušníku slavného »ouřadu«; tím si vykládáme, že Neruda psával úředník i úřadník. Z toho ze všeho nám stále plyne, že není proč se vyhýbati tvaru v českém spisovném jazyce ustálenému. (Red.)

sivnost, mohla vzniknouti a se zalíbiti tato přehláska. A já to mám za příznačné pro dobu nynější, že tomuto tvaru vyhradila všeobecnou platnost ve spisovném jazyce.« — Ale přehláska *u - iu - i*, provedená ve 14. století, byla v češtině přece již v době nejvyššího vzmachu mužné síly české, a kdo chce psáti správně, nesmí vždy dbáti toho, jak jemu to zní.

Málo potěší čtenáře některé úchylky od správného jazyka ve skladbě. U spisovatele tak pečlivého neradi vidíme vady opět a opět vytýkané, a to nejlepšími znalci českého jazyka, kterým je každý brusičský fanatism úplně cizí. V VIII. knize »Našich« jsou takové vazby tyto: povzdechna poznamenal Pýcha 300 (m. povzdechnuv); — mistr, dávno v Čechách nebývavší 126, muž, nebavší (sic!) se... raditi 381, Čechové, měvší... osudné neštěstí 148 (lépe rozvésti vztažnou větou); — nemluvíme ničeho proti bohu 18, nemám ničeho proti tomu 64, 80; zde všude stačí prosté *nic;* — k vůli pravdivosti 172, k vůli odstrašení 252, já o něm badám k vůli vědeckým účelům 289 (m. *pro*); — vojna počala na nebi a skončí na zemi 286 (m. *počala se* a *skončí se*); — jemuž na to direktor dal pokyn 12, načež opět ujal se slova 122 (*na to* o časové posloupnosti je germanismus, správně *potom*); — dostál slovu 27, přísaze dostojím 75, kdyby literatura těmto úkolům dostávala 132, jakou měrou dostáli té povinnosti 196 (m. státi v, dodržeti, splniti a pod.); — když je Skoba odvislý od knížete 108, neodvisle od knižné falše jednají 206, nižší od vyššího odvislý je všude 300; jen od jejich dobré vůle závisí 98 (m. závislý na); — a tak se předejde všemu vzájemnému příkoří 229 (m. všecko příkoří); — aby mu ji (otázku) literatura zodpověděla 155 (m. na ni odpověděla), co bych nemohl zodpovídati 317 (m. zač, za co bych nemohl odpovídati); — společnost... zaň spoluodpovídá 37 (m. také, zároveň odpovídá). Nečeské jsou vazby infinitivní po slovese *domnívati se:* že by se domnívali býti světově slavnými 150; když pak se (literatura) domnívá býti dosti vyrostlou 116.

Pravopisné nedůslednosti jsme si poznamenali tyto: na vzájem 8, navzájem 25; proto že 32, protože 34; na zad 373. Mezi podmínečnou částici *-li* a slovo, k němuž se tato částice připojuje, neklade Holeček nikdy spojovací čárky: povíte li mi 20 atd. Z tiskových chyb v »Emissarech« uvádíme: rostoucí nepokoj 133, že českých věcí nezná 126, počítal jsem, že každý mou řečí u sebe zachová v tajnosti 88, města a šlechta jsou vina, že... 123; aspoň se nyní nebudu sama, bude u mne teta Šindelářka 357.

*

Připomněli jsme zde poněkud podrobněji jazykové kazy, které se objevují v »Emissarech«, protože se s nimi setkáváme ve všech knihách »Našich«, ba ve všech pracích Holečkových. Některé jsou osobní maroty autorovy, většinu ostatních najdeme skoro u všech našich spisovatelů. Ale přesto musíme znova opakovati, že jazyk Holečkuv je lapidární, pln mužné síly a selské jadrnosti. Zvláštní pozornosti si zasluhuje lidová mluva jihočeská, kterou vysloví nejhlubší myšlenky svého díla a nejhezčí obrazy své tvůrčí fantasie. K té se zde brzy vrátíme. F. Oberpfalcer.

Z NAŠICH ČASOPISŮ.

V Časopise pro moderní filologii a literatury (VII, 6) uveřejňuje J. Janko další příspěvky k českému slovníku etymologickému a pokračuje ve výkladech, jichž výtěžky jsme registrovali v předešlých sešitech N. Ř. Sloveso fachovati, dosvědčené v slovníku Rešlově (16. stol.) ve smyslu »odměřovati, přeměřiti« je z něm. fachen (které souvisí se slovem fach, záhyb, kus látky); toho původu je možná také kloboučnický výraz fachovati (srst podle jakosti tříditi), není-li ovšem jeho základem slovo fach, rovnající se řec. pókos, ovčí vlna, a souvisící s lat. pectere, česati. Jiného původu je stč. fachtovati (cejchovati), utvořené z něm. pfahten (zákonem n. smlouvou ustanoviti, změřiti), jehož základem jest zase lat. pactum, pactare. Slovo fachtverd (doložené z arch. náchodského) je z něm. Fechtschwert se zaniklou sykavkou (pod. jako v šejtrok ze Scheisstrog); slovo faida (odpovědnictví) je rovněž z germánského fai(h)ida, něm. Fehde, jež přešlo i do franštiny v tvaru faide (droit de faide, krevní msta). Anglické slovo fair, které proniklo k nám se sportem, tkví kořeny v germ. fagraz (upevniti, spojiti), příbuzném se slovesem pásti (chrániti) a se slovy paz', pažení. Fajans (majolika) má jméno podle ital. města Faenza (franc. Fayence). Hanácký název velocipedu fajerfiké́t pochází snad z něm. Feierlichkeit (sportovní slavnostní závody v jízdě na velocipedu), mor. slovo fajfa (cívka s kolečky na obou koncích) je ze souznačného něm. Weife; ze zdrobnělin weifel a weiferl jsou české variantv fajfka, fajfera a p. Vlastní jméno Fejfar, Fajfar (doložené r. 1483) má svůj původ v něm. Pfeifer, stejně jako zdrobněliny Fejfrlík, Fejfarlík, Fejfalík v něm. pfeiferl; téhož původu je i mor. fajfarka (píšťalka, frkačka) a snad i místecké fajferek (malý muž) a fajferkula (malá žena), ač ještě pravděpodobnější by původ těchto slov bylo lze hledati v něm. weiferl (cívečka, váleček). Známé a rozšířené slovo faifka (feifka, fefka, fifka, fafka, fajefka, faja atd.) je z něm. Pfeife a to z lat. pipa (píšťala, roura, srov.

čes. pípa, kohoutek u sudu); románský tvar »pipa« (franc. la pipe) je u nás dosvědčen v novodobém převzatku »pipka«, značím krátkou dýmku námořnickou. Jiného původu je asi fajfka v dial. rčení (litom.) »fajfku uhejbat« (vyhýbati se ráně při rvačce), v němž slovo »facka« zaměněno asi napodobeninou něm. slovesa weichen. Českotřebovské fajgle (fiala zimní) je z něm. Feigel a to z lat. viola; východočeské fajks (nezranitelný, koho žádná kulka netrefí) vzniklo smíšením něm. fest (kugelfest) se slovy fex a feix.

*

Letopis Matice Slovenskej se přihlašuje redakcí Škultétyho a Vlčkovou k životu po válce a v svobodné republice 1. seš. roč. XIII. (I.) Z hojného obsahu nás upoutaly zvláště projevy ke 100. výročí narození Andreje Sládkoviče a Niederlův článek »Slovania v Uhrách«, z něhož se dočítáme o památkách minulosti patrně slovanské, jež se vykládaly posud jinak. Největší radost nám ovšem způsobily zprávy o novém životě, jenž se probouzí v Matici a jímž se hlásí vždy týkající se národního života slovenského o svá práva. Slovenská část studií slovanských, jazykových, národopisných i dějepisných je pole, jež má teprv přinésti plnou úrodu; »rytířští« vládcové Slovenska dovedli ze Slovenska týti, dovedli si přivlastňovati jeho lidové umění, konfiskovati jmění sebrané na vlastní národopisnou práci slovenskou, ale bude vždy počítáno mezi těžké jejich hříchy, jak málo dbali o podporu této práce, ba jak ji ubíjeli. Síla utlačená však již přináší nové krásné plody. Mimo Letopis a počaté i chystané práce, o nichž se v něm dovídáme, předkládá Matice i věci jiné. Vydala péčí Škultétyho 1. sv. Sládkovičových Spisů básnických (296 str. za 15 K), založila sbírku »Diela spisovateľov slovenských« (I. Jána Kolára prvá sbierka básnická z r. 1821, 88 a XXXII str. za 15 K, II. Jána Matúšku Sobrané spisy básnické, 168 str. za 18 K, obé péčí Vlčkovou), vydává i jiné věci (Timravinu veselohru »Chudobná rodina«, Poučnou a zábavnou knižničku, s I. sv. Brailovský Kristus a iné poviestky). Už Slovensko vstává a dožene, v čem se opozdilo pod cizí železnou patou.

Na 1. seš. Letopisu se nám nelíbí v závorce titulu římská I. Chápeme radostné city, jež v dalších ročnících chtí něco nového. Ale nehledíc k nepohodlnosti dvojího číslování, není přece proč se nehlásiti plně ke skromnějším počátkům!

*

K str. 219 n. nám poslal p. red. Fr. Sekanina 12. července list, v němž prohlašuje, že není původcem oněch několika brusičských lokálek »Národní politiky«, o nichž jsme mluvili, že také neměl ani nej-

menšího vlivu na jejich uveřejňování nebo pokračování. Podle jeho mínění by se tak mohlo zdáti proto, že o našem časopise v »Nár. pol.« nejednou psal a v jejím »jazykovém koutku« si všímal dnešní knižní a novinářské češtiny; žádá nás proto, abychom konstatovali, že on o té celé věci ani nevěděl. Vyplňujeme toto přání rádi, ač to máme za zbytečné; nikdo přece nebude red. Sekaninu pokládati za schopna způsobu, jakým se původce oněch lokálek na malou čest nejrozšířenějšího českého časopisu zachoval ve sporu s důležitým úřadem naší republiky, jehož snahu o správnost českého úředního slohu sám uznává.

Red. S. si nepřeje, aby byl pokládán za původce oněch lokálek, protože »forma sporu nebyla správná, citát byl překroucen«; ale »sám onoho více neuznává; lid tak nemluví a všecky ty věty se dají říci jasněji a prostěji bez něho.« Že rčení více ne v dnešní lidové mluvě české nežije, řekli jsme i my již I, 168; proto jsme také nikde svých čtenářů do něho nenutili a dokladů, v nichž bychom ho byli užili sami, ani nejpřísnější brusič by u nás mnoho nenašel. Kdyby náš knižní jazyk byl založen jen na dnešní živé řeči, snad bychom rčení více ne prohlásili i za mrtvý archaismus, jehož lépe jest se vystříhati. Ale tomu tak není, náš knižní jazyk, jako každý knižní jazyk, který není ovocem dneška, je kompromisem jazyka starého s jazykem dnešním. Nejde tedy o to, žije-li rčení více ne v živé řeči dnešní, nýbrž je-li to germanismus a tedy v našem jazyce knižním cizí, chybný prvek, jak tvrdil původce lokálek v »Nár. pol.«, či nic, smí-li ho tedy, či nesmí český spisovatel užíti, kde je na místě podle naší staleté knižní tradice. A odpověď na tuto otázku jest nepochybná každému, kdo dovede mluvnicky mysliti a ví, že rčení více ne je plno v celém našem starém písemnictví až do doby, kdy je začaly brusy zapovídati, že je znají lidové písně české i moravské, že žije v plné síle v slovenštině, nemluvíc o jiných jazycích slovanských a o tom, že více ne je v genetické souvislosti s kladným viece, jak ho užívali staří Čechové.

Původce lokálek, o něž jde, se posud nepřihlásil svými důvody ani jménem. Jeho důvodů neznáme. Známe však jeho jméno; a to bohužel není samo zárukou, že by měl důvody dobré, třebas o nich mluviti nechtěl. Z.

HOVORNA.

BRATROVĚ. V N. Ř. I, 153 bylo vykládáno o chybě, která se za našich dnů velmi rozšířila, že matením 6. p. jedn. přivlastňovacích příd. jmen tvaru »bratrův« s 3. p. vznikají nesprávné tvary »k carově odstoupení, k Máchově Máji« a p. m. k carovu, k Máchovu atd. Ale nikdy

není nehoda tak veliká, aby po ní nemohla přijíti ještě větší, a v chybách jsou naši spisovatelé vynalézavější než v čemkoli jiném. Čtenář N. R. nás upozorňuje, že se v Naší době (roč.28, str. 361 a 369) čtou věty takovéto: »krásných slov, jimiž očišťoval jsem se k autorově vznešeným myšlenkám«, »bude nynější správa... Edenově myšlenkám věrnější?« Budou-li naši spisovatelé touto cestou dále pokračovati, stane se tvar »bratrově« nejen universálním tvarem pro dativ obojího čísla, jak to už vidíme, ale dočkáme se snad co nevidět i toho, že některý impulsivní talent v české gramatice začne psáti také »tyto autorově vznešené myšlenky, před touto autorově vznešenou myšlenkou« atd. Říkáme »cesty páně, anděl páně«, proč tedy také ne »cesty autorově«? Jen odvahu, pánové!

DÁTI, DÁVATI NA NĚKOHO (S. R.). Není to rčení nesprávné, ani nevíme, že by je kdo zapovídal, naopak, doporučuje se místo rčení »držeti na koho« (to je z něm. auf jm. halten). Říká se po česku: »to dám (dávám) na tebe« (na Pána Boha a pod.), t. učiním podle tvé rady, ty rozhodni, pomoz a pod. V témže smysle se říkalo »na tebe mnoho dám, nic nedám«, t. v mnohém na tebe spolehnu (v ničem nespolehnu), a tak toto rčení nabylo i významu »viděti v někom důležitou osobu, vážiti si ho«. Proto i v tomto významě starší doklady obyčejné mají »mnoho dáti (dávati) na někoho« (známať sem já v hospodách, mnohoť na mé slovo dadí Ctib. Tovač.; sultán Aladin měl k němu důvěrnost a mnoho na něho dával; na sny Turci velmi mnoho dávají Kron. tur. 1, 17; 2, 71), teprv později se říká i prostě »dáti (dávati) na někoho«. Říkáme-li o někom »na něj já dám, nic nedám«, zase klademe dokonavé sloveso jako přítomný čas (jako »kabát padne« III, 16); zase by mohl někdo říci, že tak smíme mluviti jen, kde mluvíme o budoucnosti, jinak že máme říci »dávám«, a zase by to byla výtka nesprávná.

JESTLI, JESTLIŽE (J. R.). Spojka jestliže vznikla z věty »jest-li (je-li dána podmínka), že...«; jestli (s lidovými tvary jesli, esli a p.) je její lidová obměna, jíž se spisovný jazyk vyhýbá, protože není mluvnicky správná (»jestli budeš doma« je vl. jest-li, že budeš... a spojka že by neměla scházeti). Ve větách podmínečných se jestli významem kryje s -li (budeš-li doma,...) a vstupuje v lidové mluvě často na jeho místo; a protože tázací -li zaniká, vstupuje na jeho místo jestli i ve větách tázacích, nepřímých (zeptej se, jestli bude doma) i přímých (jestli pak to uděláš?). I zde dobří spisovatelé raději kladou -li. Nejstarší doklad podmínečného jestli známe z Ctibora Tovačovského Hádaní Pravdy se Lží (není-li to tiskařský omyl): »mnohý takový (zloděj), když naň řeknau »učinils toto a toto«, jestli tvú (Pravdo) radu má, díš jemu »poznaj se« (= vyznej se) 93 a. Znal je i Blahoslav (Gram. 216), z Komenského má Jungmann »i z malička uděluj, jestli ne hojně,

aspoň štědře«; ale i v starší době se mu spisovatelé vyhýbají a píší skoro stále jen jestliže, -li a pod.

KONIKLEC (A. V.). Jméno této rostliny vzniklo nepochybně lidovou etymologií ze jména »poniklec«. Stč. »poniknúti« znamenalo hlavu skloniti (Jungmann cituje z mosejního Passionálu: »s pláčem se Bohu modlivši, tu k zemi ponikši usnula) a tato představa se velmi dobře hodí k označení rostliny, jejíž květ ohýbá hlavičku k zemi. Lidovému názvosloví byla pak tato vlastnost zajisté patrnější než okolnost, že jí po odkvetení uschne stvol a na podzim i přízemní lístky, takže úplně zanikne (= ponikne). Slepýš je starý název český a slovanský (pol. ślepucha, srbch. slepić atd.) a viděti v něm vliv německý (Blindschleiche) bylo by nemístným purismem. Že vlastnost, která k názvu tomu dala podnět, byla obecně pozorována (nejen u Němců), dosvědčují i lat. názvy caecilia, caecula. Lidové názvy jsou ovšem rozmanité a mají původ v různých pozorovaných vlastnostech jiných; toho způsobu jsou jména měďák (rus. měďanica), vřetenice (s obměnami vřetenka, břitevnice, břitvenka a p.). Zaváděti do přírodopisného názvosloví jméno »vřetenice« za dosavadní »slepýš« nedoporučujeme; není k tomu důvodu a bylo by dokonce hříchem rozrušovati naše jednotné a ustálené názvosloví.

KRÁTKOU CESTOU (A. S.). Výrazy »zpraviti někoho o něčem krátkou cestou« (t. j. ústně, telefonem, nikoli obvyklou a delší cestou úředního řízení), »postoupiti spis krátkou cestou« není třeba pokládati za výrazy chybné, neboť slovo »cesta« tu nevybočuje z významu, který mu slušÍ. Jako se mluví přenesené o cestách a prostředcích vedoucích k dosažení nějakého cíle (»cesty mohou býti rozličné, jenom vůli mějme všichni rovnou« píše Kollár), o nevyzpytatelných cestách božích atd., můžeme mluviti také o cestách, jimiž se bere úřední řízení, zpráva atd. S tím ovšem nesmíme směšovati způsoby, kde se slova »cesta« užívá šablonovitě a duté podle němčiny (písemnou cestou m. písemně a p.) a o nichž bylo mluveno v N. Ř. IV, 15, 115. — Na opravování naší úřední češtiny by nestačila N. Ř., ani kdyby vycházela v rozměrech anglických nebo francouzských revuí. Kde není dobré vůle ani studu, je pomoc těžká.

KREDENC (R. L.). Panovníci a jiní velicí pánové dávali ochutnávati nápoje a pokrmy, než jich sami požili, jiným; toto ochutnávání slulo v středověké latině credentia (víra, t. ubezpečení, že nápoj, pokrm není otráven), z čehož je vl. credenza. Bývali k tomu zvláštní zřízenci, kterým se říkalo franc. crédencier, něm. Kredenzer nebo také lat. gustator, u nás také koštéř. Tento obyčej zanikl, ale jméno zůstalo; sloveso kredenzen v něm. znamená pak »nalíti a podati vína« (nebo jiného nápoje), Kredenztisch anebo zkráceně die Kredenz, což byl původně postranní stůl, u něhož se pokrmy a nápoje zkoušely, dnes je stůl (anebo skříň s deskou),

na němž je nádobí a pokrmy i nápoje, určené k hostině, franc. crédence znamená totéž, anebo i postranní stolek na nádoby u oltáře, i špižírnu. V češtině nalézáme sloveso kredencovati ještě okolo r. 1600 s významem původním, později znamená prostě »nalití nápoje«. Hájek 329b vypravuje: »Přijel hrabě z Rajnu, nesa krmě na misách zlatých, a učiniv kredenc (= ochutnav), postavil na stuol před císaře. Za ním zdaleka jel Václav kníže Lucemburský a Brabantský... a ten nesl v koflících zlatých víno a jiná rozličná a drahá pití, a učiniv kredentz, podal«. Jinde pak (271b) o králi Václavu II.: »A tu hned řekl »tohoto toliko koflíku sobě zanechávám« a jiný všecken kredentz kázal dáti kostelu sv. Víta, kterýž vážil osm tisíc hřiven stříbra«; zde i v jiných dokladech kredenc (někdy také s nepův. kredenc, jako je maršálek z něm. marschalch, marschalc) znamená nádobí. Dnes říkáme kredenc (s rodem mužským podle tvaru i ženským podle původu) ve smyslu něm. Kredenz.

LABUŽNÍK (R. Z.). Ve več. Práva lidu jsme čtli r. 1918 (v č. 12) výklad, podle něhož by slovo labužník s příslušenstvím bylo vzniklo v letech 1741—43 za pobytu francouzské posádky v Praze z franc. rčení »c'est pour la bouche« (je to pro ústa, na pochoutku). Tomuto jinak možnému výkladu vadí, že slova z této skupiny byla v češtině již v dobách, v nichž si nesnadně dovedeme pomysliti přímý vliv franc. slov z nejdůvěrnějšího ovzduší na náš jazyk. Slovo labužka (lahůdka) zná již Reh. Hrubý z Jelení (1513, Chvála bláznovství, vyd. Hanušovo 20; k tomu patří slovo labůžkář, jež jsme slyšeli od sedláka z Buku u Přerova, kdežto labužník je od labužný = mlsný), sloveso labužiti (asi = v lahůdkách, v požitcích si libovati) zná již Hus. Berneker naše slova spojuje s csl. lob'zati, lobyzati (líbati), rus. lábzit' (lichotiti), labzá (rozmařilost) a j.; to jsou ovšem slova také divná a nedosti jasná. Pol. labužník (s měkkým l) asi pochází z češtiny, labować (hýřiti, val. labovaŧ, obé s měkkým l) je asi také slovo cizí (něm. laben? leben? Leib?).

ODDAVKOVNA. Z Nár. l. (7. čna. 1921) jsme se dověděli, že síni na radnici, v níž se vykonávají občanské oddavky, říkají »oddavkovna«. Pravda, v kolkovně se kolkuje, v kotelně jsou kotly, v knihovně knihy, v prádelně se pere prádlo atd.; ale z toho neplyne, že smíme nová slova podle těchto vzorů vyráběti docela po nádenicku, nedbajíce, jak znějí, jak se srovnávají s významem výkonu, kterému je místnost určena. A také bychom měli cítiti, jak jednotvárný by byl jazyk, který by hýřil v samých -ovnách nebo -nách, -enkách atd., v jakých si libuje dnešní chudoba ducha. Máme síně zasedací, přednáškové, dražební atd., kde nám složený výraz nic nevadí; nemohli bychom míti síně oddavkové nebo oddávací?

Ústním podáním se dovídáme, že se oddávací síni v Praze říká také »oddavkárna«; to je, možná-li to vůbec, slovo ještě ohavnější.

PODACÍ (B. M.). Podací protokol (t. j. podací úřad, kancelář) je překlad něm. Aufgabeprotokoll, ale slova »podací« není tu užito chybně; příd. jména s příponou —cí mají významy velmi rozmanité (srov. N. Ř. IV, 220). Jako říkáme »spací vagon« vozu, v němž se spí, »choděcí n. chodicí roucho« šatu, v němž se chodí, »modlicí knížky« knížkám, na nichž se lidé modlí, můžeme říkati »podací kancelář« úřadu, v němž se podávají akta a j. věci k vyřízení. — A podobně jako známe listy »povolací, křticí, nadací, objednávací, zatýkací, povolací« a j., můžeme mluviti i o spisech »jednacích«, a také »vyjednávacích«, jsou-li jaké. — Výrazy »po případě, pokud se týče« jakožto překlad něm. beziehungsweise (v úředním slohu i »potažmo«) nejsou správné (v. N. Ř. II, 179; III, 92); ve většině případů vystačíme tu s prostým »nebo, nebo i (také), třeba-li, kde toho třeba« atd. — O slově ředitel bylo v N. Ř. vykládáno v každém ročníku (I, 265, 274, 308; II, 157, 187; III, 187, 253; IV, 117).

PRÁM (J. R.) není slovo přejaté z němčiny, nýbrž naopak něm. Prahm, Prahme, hol. praam, angl. prame atd. je asi původem slovo české. O jeho slov. původu svědčí okolnost, že je nalézáme v rozl. slov. jazycích se správnými hláskovými různostmi (pol. prom, prum = próm, vedle bohemismu pram; r. poróm; blh., srb. pram), jež ukazují na praslov. porm'. Kořen tohoto jména by podle toho byl por- (per-); nalézáme jej na př. v jaz. stind. s významem »přepravovati na druhou stranu«, v něm. fahren a j. V češtině známe nejstarší doklady z r. 1457 až 1472 (Arch. č. 21, 317), 1472 (14, 225 n.), 1482 (15, 38); příbuzné je slovo pramice. Z Čech se slovo prám dostalo podle domněnky v 5. vyd. Weigandova něm. slovn. plavbou po Labi do Německa a odtud i do Nizozemí, Anglie, Dánska a Skandinavska a to v době dosti dávné (je již v mladší staroseverštině, v staré fríšťtině, v střední dolní němčině); že vyšlo od nás, dokazuje české znění s -rá-.

SOKOL (R. D.). Podle Pravidel českého pravopisu píšeme Sokol (spolek i člen Sokola), Tělocvičná jednota Sokol, Hlahol jihlavský, Spolek pro zakládání knihoven v městě Jihlavě a okolí, Sdružení moravských učitelů, vánoce, velikonoce, Čeští bratří, ulice: U kapucínů, U severozápadní dráhy (ulice severozápadní dráhy se snad nikde neříká). Jaké začáteční písmeno (zda velké či malé) je psáti v titulu časopisu 28. říjen anebo v názvu ulice 28. října, bylo by snad zbytečné vykládati.

TABÁKOVÝ (J. D.) znamená především to, co je z tabáku, na př. tabákové výrobky, tabákový list, zápach, kouř atd., dále, co se tabáku

nějak podobá, na př. tabáková barva (taková, jakou má tabák); přídavné jméno tabáční má, jako takováto příd. jména vůbec, širší rozsah a může znamenati i jiné vztahy k tabáku; tak je možno mluvitit o tabáčním monopolu (lépe než tabákovém), o tabáční trafice, tabáčních důchodech atp. Kdyby tedy šlo o to rozhodnouti se, je-li správnější výraz »tabáková prodejna« či »tabáční«, rozhodli bychom se spíše pro výraz druhý, ač nejsprávnější po našem soudě by bylo »prodejna tabáku« (srov. N. Ř. II, 97 a IV, 112). — Sloveso »oslepiti« má dosud význam obojí, i původní (fysický), někoho zbaviti zraku, i přenesený, na př. peněz někoho oslepiti. Rozdíl mezi »osleplý« a »oslepený« je ten, že slovem »osleplý« označujeme prostě toho, kdo pozbyl zraku, ať se to stalo jakkoli, při výraze »oslepený« máme však na mysli původce oslepení (třeba nejmenovaného), nazývajíce oslepeným toho, kdo od někoho (něčím působením, něčí vinou) byl zraku zbaven. Každý oslepený člověk je i osleplý, nikoli však naopak.

UNUM NECESSARIUM (J. L.). Z chyb, které byly vašemu překladu vytýkány, pokládáme za skutečné chyby jazykové tyto omyly: obdržeti jméno (na křtu), v. N. Ř. II, 32; ke své m. k své (ač odchylky toho způsobu jsou již staré, v. Geb. Hist. ml. I, 185), štěstí spočívá v tom m. záleží; či m. nebo ve větách netázacích; vyňati m. vyjmouti; zapovězen m. zapověděn; a sice m. a to; vírou m. věrou (ač užíváme formy obojí, dosíci něčeho věrou, ale s židovskou vírou); jedině m. jediné; sečtělost m. sčetlost; jak dalece m. pokud; jakoby s indikativem; hladovících m. hladovějících; za chybu třeba dosud pokládati také užívání sloves končiti, počínati jako sloves subjektivních (stavových), ačkoliv se otázka tohoto způsobu užívání nedá řešiti tak šablonovitě a přímou čarou, jako to činí naši brusiči; své stanovisko k adj. hrůzný jsme vyložili V, 122. Za pravopisné chyby pokládáme, píše-li se teologie m. theologie, jakoby řekl m. jako by, odpřísáhnouti m. odpřisáhnouti, ekstase m. extase, za hláskové omyly; platen jím m. jim; abychom zachovávaliť; labyrynt m. labyrint (jak psáno všude jinde); sesmiřitelnost m. nesmiřitelnost (jak si žádá kontext). Ostatní vytýkané chyby jsou nesprávnosti domnělé, koníčky nekritického brusičství. Takové bezdůvodné výtky jsou, zatracuje-li se slovo všeobecný (zná je už Velesl. a nebývá jedno, mluví-li se o pojmu, výraze a p. obecném anebo všeobecném), v potu tváři (s archaistickým gen. tváři zachovaném právě jen v tomto pěkném biblickém rčení; takových archaismů, vymykajících se pravidlovému lineálu, je v živém usu každého jazyka v určitých rčeních množství, srov. naše na bíle dni, pro Bůh, na kůň, ve dne a j.), vezdejší ve významu »pozemský« (chtíti, aby se slova »vezdejší« užívalo ještě dnes ve významu původního »veždajší«, quotidianus, je nesmysl,

neboť významu toho slovo »vezdejší« již před 300 lety pozbylo a nahrazovati je slovem »zdejší« svědčí o neznalosti českého jazyka, neboť rozdíl mezi životem zdejším a vezdejším cítí každý Čech, třeba ani do školy nechodil), tvrdošíjný (slovo dosvědčené již u Vel., v Kral. a j.;»svéhlavý« je pro Čecha zase něco jiného), obzvláště (doklady u Jungm. i Kotta z Vel., Bratří, Kom.; Blahoslav Gram. 262 zavrhuje sice to slovo a chce, aby se psalo buď »obvláště n. zvláště«, ale usus — jako v mnohých věcech jiných — mu nedal za pravdu a theorie mluvnická nemá co tomu slovu vytýkati). Spojka však nemusí státi vždycky na druhém místě ve větě; stává velmi často (a ve všech významech) na prvním místě věty (nesčetné doklady u Jungm.), ale může státi i na třetím (ač ti jest buoh a člověk, ne dva však, ale jeden jest Kristus Ž.Pod., Athan. 32, zajisté nevědě však Baw. 194a, a j.), zvláště je-li na druhém místě — jako v případě vytýkaném — slovo bez přízvuku (nade vše větší význam má však to, že..., srv. N. Ř. IV, 127); jaká chyba je ve větě »co však oni učinili?« nemohli jsme se bohužel při vší znalosti brusičských koníčků dovtípiti; po předchozím členu zápomém nemusí býti vždycky zrovna spojka »nýbrž«, i spojka ale je tu zcela a odedávna na místě (ne já, ale ty; srov. Geb., Slov. stč., s. v.) Proč je správnější »více méně« než »více nebo méně« (všichni jsme více nebo méně zmítáni žádostmi), nedovedeme zase vyložiti, obáváme se jen, že stejně nesprávné bude asi také »mnoho nebo málo, trochu nebo nic« a p., ač nevíme, jak to říci jinak. Že v druhém členu disjunktivní otázky bývá nejčastěji částice či (či ne, čili nic), jest ovšem pravda, ale proto není chybná v téže platnosti spojka nebo (Kdo nás odloučí od lásky Kristovy? Zarmoucení-li aneb úzkost neb protivenství? Zdali hlad čili nahota? Kral., Řím. 8, 35; v. i Dobr. v Lehrg. 1819 str. 278), častá i v jazyku lidovém (je-li pak to pravda, nebo ne Erb. P., 3. v., 288, zdali pak mne ještě znáš, aneb jiného v srdci máš? Erb. Kyt. 27). »Jde o to« není správnější než »jedná se o tom«, neboť jsou to dva výrazy načisto různé (chyba bývá v tom, že se říkává »jedná se o to«, kde nikdo o nic nejedná a kde stačí říci »jde o to«.). Lehko ve významu »snadno« není chybné, třeba Němci říkali leicht (je snad také chybné »těžko« proto, že říkají schwer?), naopak je to slovo v tomto významu správné a staré, jak se o tom lze přesvědčiti z každého slovníka. »Hleděti k něčemu« je právě tak správné a staré jako »hleděti na něco« (doklady starší u Jungm.) a zaměňovati obou výrazů nelze. Ve výraze »to není prospěšné« není složený tvar příd. jména chybný (v. N. Ř. V, 50 a j.), jako není chybná paměť (vedle pamět), a to ani podle skutečné výslovnosti (nikdo, kdo nemluví strojeně, neříká, že má špatnou pamět) ani podle Pravidel. Kárati ve větě »Bůh dívaje se ze své věčnosti« předložku ze proto, že se říká »na věčnosti«, dovede jen

gramatický řemeslník; v N. Ř. bylo o této věci několikrát jednáno (II, 222, III, 63, 133 a j.) a bylo by škoda plýtvati o tom slovy. Stejně malicherná jest výtka, že věta uvedená spojkou »že« stojí sama o sobě, zvláště když jde o pokračování řeči nepřímé, jak ze souvislosti je viděti. Mluví-li se o dvou věcech (na př. o dobrém a zlém), není chyba, řekneme-li, že si někdo vybral »to druhé«, neboť zájmeno »ten« má tu svůj význam ukazovací právě tak, jako když říkáme »chyť si toho druhého, třetího atd., to jen ten druhý« atd.; výtka vytryskla z nedostatku citu pro rozdíl mezi zájmenem a členem, o němž bylo vykládáno v N. Ř. I, 289; totéž platí i o vytýkaném »ten« před superl. ve větě »přes to však druhé dvě knihy (svět a mysl) nebyly dány nadarmo, nýbrž proto, aby té nejdůležitější připravovaly cestu« (v. N. Ř. IV, 74). Stejně bláhové jest zatracovati zájmeno to v aposici (každý z nás má svůj labyrint, své to těžké starosti), neboť kdo zná predikativní původ aposice, ví, jaký původ a tím i právo má v ní toto zájmeno »to«. »Odnaučiti se« je slovo správné (učíte se tomu, čemu byste se měli odnaučiti Jgm. z Gelenia) a dnes jediné obvyklé (nikdo neříká, já tě tomu odučím); namítati proti němu, že se před ním setkávají dvě předpony opačného významu, je námitka lichá; což neříkáme »odpřisáhnouti se něčeho«, není týž poměr předpon v slovese zapomenouti? Bohopocta není sice slovo staré (je Kollárovo), ale není utvořeno špatně a slovem »bohoslužba« se ovšem nahraditi nedá. Že »spadnouti dolů« není výraz chybný, bylo vyloženo v N. Ř. IV, 65; původ a stáří výrazu »daleko více« a p. objasněn v N. Ř. III, 141; jsou to chyby, které už by mohly přestat strašiti v hlavách našich brusičů. Kárati větu »oznámil tě tobě, ó člověče, co jest dobrého atd.« jest směšné: je to citát z Kral. Mich. 6, 8 a výtka tedy měla býti adresována Bratřím, že tak špatně překládali. Kárati ji proto, že se ve větě stýká »tě (= ti je) s »tobě« a navrhovati za to emendaci »oznámiť tobě« je druhá směšnost, neboť i »ť« = ti. Vytýkati impt. »osvěd č« a navrhovati zaň »osvědči« je vytlačovati tvar správný zjevnou chybou; nikdo neříká »přesvědči se, přesvědčete se«, nýbrž »přesvědč, přesvědčte se« právě tak jako »poruč, vyskoč, netlač«, neboť ve výslovnosti (a ta zde rozhoduje) je tu všude (i v osvědč, přisvědč) na konci prosté č. Tvrditi, že každodenní (každodenně) je germanismus (alltäglich) a že správné je v tom významě »denní«, je blud, neboť pravda je pravý opak; »každodenní« má čeština odedávna, »denní« (denně) znamenávalo pak (jako roční, měsíční a p.) to, co má nějaký vztah ke dni (čas denní, světlo, služba atd.); významu dnešního (= každodenní) nabylo nedávno vlivem něm. »täglich«. Ze všeho toho je vidět, že náš úsudek o vašem recensentovi v N. Ř. IV, 128 byl správný.

Z redakce odpovídá Václav Ertl.
Tiskli Neuber, Pour a spol. (dř. Th. Venta) v Praze I., Bílkova ul. č. 17.